

Zeitschrift:	Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber:	Societad Retorumantscha
Band:	46 (1932)
Artikel:	Glüsch e sumbriva i'l Trastüt da la Lia dals Pövels : referat salvo als 20 december 1931 a Zuoz in occasiun da la festa centrela da l'Uniu dals Grischs
Autor:	Velleman, A.
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-202970

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 09.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Glüscher e sumbriva i'l Trastüt da la Lia dals Pövels.

Referat salvo als 20 december 1931 a Zuoz,
in occasiun da la Festa centrela da l'Uniun dals Grischs,
da Dr. A. Velleman (Ginevra).

Il titel, suot il quêt mieu referat dad hoz ais sto annunzcho, Als demuossa cha nun he l'intenziun da rimbomber simplamaing üna concepziun uffizchela sur da la Lia dals Pövels (L. P.). Eau am flissagiarò bainschi adüna dad esser objectiv suot mincha püt da vista, ma nun incleg però suot objectivited ch'ün nun possa fer üngüna critica. Al cuntrari: I'l istess möd am propuon eau da relever alchüns puonchs chi am peran dad esser traunter ils avantags prinzipels i'l Trastüt da la L. P., scu alchüns oters, in ils quêls cau arcugnuosch flaivlezzas ed erruors. Eau vögl dimena attender particulermaing sün *glüscher e sumbriva*.

1.

Scu cha que Als ais cuntschaint, il Trastüt da la L. P. preschainta la prüma part da quels tschinch pachs u trattos da pêsch chi mettettan fin a la guerra mundiela. Scu cuntractants appareschan d'üna vart las Pussaunzas uschedittas alliedas ed associedas, v. d. ils Stedis vandscheders, furmand ün bloc serro, intaunt cha da l'otra vart las Pussaunzas uschedittas centrelas, dimena ils battieus, appareschan isolos. Perque do que tschinch pachs. La Germania ho suottascrit a Versailles, l'Austria a Saint Germain, l'Ungaria al Trianon, la Bulgaria a Neuilly e la Türchia a Sèvres. Ils prüms quatter pachs gnittan ratifichos. Quel da Sèvres alincunter na: el gnit a la fin substituieu tres il tratto da Lausanne, cunclüt l'an 1923, il quêt però nun cuntegna il

Trastüt da la L. P. Effectivmaing nun ais la Türchia fin al di d' hoz commember da la L. P.

Que dvantet cha'l prüm gnit ratificho il tratto da Versailles, siand cha l' instrumaint tudesch da ratificaziun gnit surdo a Paris als 10 Schner 1920. Quist di po dimena gnir resguardo scu di da naschentscha da la L. P., cun el ais eir entro in vigur sieu Trastüt.

2.

La mera da la L. P. manzuneda i'l preambel ais da garantir la pêsch e la sgürezza e da promouver la cooperaziun traunter ils pövels. E quista mera dess gnir realiseda culs mezs seguaints:

1. L' ubliaschun, in tschertas circumstanças, da nu re-cuorrer a la guerra.
2. L' observaziun da relaziuns aviertas, güstas ed undraivlas traunter ils pövels.
3. Strict adempimaint da tuot las reglas dal dret internaziunel, il quêt d'uoss' invia stu gnir arcuntschieu da tuot ils Stedis scu norma impegnativa per lur cundütta traunter pêr.
4. Cuschinzhusa execuziun da tuot las prescripziuns cuntgnidas in trattos cha pövels organisos haun sti-pulo traunter dad els.

Chi chi examinescha ün po più dastrusch quists mezs nu mancharò da chattar dalum tschertas flavlezzas, da las quelas impustüt üna do in ögl, que ais cha la guerra ais scumandeda be in *tschertas circumstanças* e na in *tuottas*¹.

¹ Il „Protocol da Ginevra“ dal 1924 constituescha il prüm attentamaint dad implir our quaista conturblanta lacuna: invaun, perchè, nun siand el sto ratificho dad ün nummer suffizchaint da Stedis, nun entret el mê in vigur. In sieu pè gnit adopto, in 1928, l'usche-nummo Pact da Paris (u Pact Briand-Kellogg), il quêt as cuntainta cun simplamaing cundanner la guerra scu instrumaint da politica internaziunela. Ils evenimaints success in Mandzsuria ed utrò (Korfu, Vilno, Nicaragua etc.) muossan però, ch'ün so definir la guerra da têla maniera, cha'd „occupaziuns“, „intervenziuns“, „execuziuns“

Eir il fat cha l' ubliaschun dad observer trattos da caracter internaziunel ais explicitamaing limiteda sün quels cunclüts cun pövels *organisos* ais propi sculluzant. Que am pera, e que pariro sgür ad Els tuots uscheja, cha'l Stedi chi ho do sieu pled ad ün raig mor u al cho d'üna schlatta indiauna, saja que a buocha u per scrit, as stuess sentir ublio da man-tegner que pled listessamaing scu sch'el l'avess do ad üna pussaunza granda chi and po sfurzer l'execuziun cun re=pressalias u cun channuns².

Organs da la Lia dals Pövels.

3.

Ils organs ils pü impurtants da la L.P. sun l'*Assemblea e'l Cussagl*. Aint illa prüma sun rapreschantos *tuot* ils commembers (actuelmaing 55), minchün tuot il pü tres traiss delegios, intaunt cha aint il Cussagl sun rapreschantos be

etc. nu vegnan resguardadas scu acts bellicus, da sort cha ne'l's artichels 12, 15 e 16 dal Trastüt da la L.P. ne'l Pact da Paris nun aintran alura in opera-zion. Sumgiaunts artificis d'interpretaziun scunquassan natürelmaing a fuonz la fe da quels chi füssan uschigliö pertos da's fider in que cha'l's texts citos, suainter il sen ordinari dals pleds, peran da manager. Dal rest, sch'ün cu-schidrescha cha, melgrô da tuot, ils budgets da guerra d'hozindi (sajan la püpart eir numnos budgets da defaisa) demuossan ün import annuel de 21 milliardas da francs or, que chi ais intuorn il dobel da quel d'aunz la guerra, schi's chapescha quaunt poch cha l'ideja d'üna pêsch eterna, da la quêla s'in-sömget il filosof Immanuel Kant, ho fat progress.

² In 1923 cumparit a Ginevra Deskaheh, il cho d'üna schlatta indiauna in Canada e rapreschantant da las „Ses Naziuns“ (Mahawk, Onondaga, Oneida, Cayuga, Seneca, Tuscarora). El exibit ün pach conclüt als 25 october 1784 traunter las „Ses Naziuns“ e Sia Excellenza Sar Frederick Haldimand, Chapitauni Generel Britannic e guvernedor-in-cho da Quebec e territoris attach, scu rapreschantant dal raig Georg III. da Granda Bretagna. Suainter que pach, tschertas cuntrdegias situedas traunter ils Lejs Ontario, Huron ed Erie eiran stedas concessas als Indiauns da las Ses Naziuns, a fin cha els e lur poste-riuors and possan giodair in eterno (“which they and their posterity are to enjoy for ever”). Deskaheh stimet cha que pach avaiva sto violo dal guviern da Canada, successur da dret dal raig Georg III., e vulet as plaundscher a la L.P.; el nu reuschit però a penetrer pü inavannt cu illas antichambras dal Secretariat. Stimman ils giurisconsults da la L.P., cha las „Ses Naziuns“ nu sajan ün „Pövel organiso“ e cha per que motiv ün tratto cunclüt cun ellas nun hegia valur?

14 Stedis, minchün cun ün sulet delegio. Tschinch Stedis grands, l' Imperi Britannic, la Frauntscha, l' Italia, il Giapun e la Germania haun aint il Cussagl üna rapreschentaunza permanenta, intaunt cha 'ls commembers restants (na permanentes) vegnan elets da l' Assemblea, e que in têl möd cha trais Stedis as s=chartan minch' an per almain trais ans e vegnan substituieus tres trais oters.

Areguard las competenzas da l' Assemblea e dal Cussagl statutescha l' artichel 3 per la prüma e l' artichel 4 per il seguond, cha l' üna e l' oter paun tratter in lur ses-siuns quêlasaja matiergia chi crouda i'l ram da la L. P. u chi tuocha la pêsch mundiela. A prüma vista las competenzas peran dimena identicas. Ün examen pü profuond dal Trastüt da la L. P. demuossa però cha in realted l' influenza dal Cussagl ais bain pü cuschedraivla, siand cha num-brus affers sun reservos exclusivmaing ad el.

In tuots cas inua cha 'l Trastüt da la Lia dals Pövels nu prevezza explicitamaing ün oter möd, las resoluziuns da l' Assemblea e dal Cussagl stöglan gnir pigliedas cun u n a-n i m i t e d (mincha Stedi possedand üna vusch suletta). Quista disposiziun garantescha la suvraunited dals singuls Stedis commembers e protegia minchün cunter l' ubliaschun da's stuair suottametter cunter sia persvasiun (u cunter sieu interess, que chi nun ais l' istess) ad üna magiuraunza, eir scha quista magiuraunza füss cumposta da tuot las otras vuschs cunter be si' egna. Be n' il cas d' agüstamaint d' ün conflict chi pudess cundür ad üna ruottüra u chi ho già cundüt ad üna tela, la vusch dals partieus interessos nu quinta (art. 15, par. 6, 7, 10). Que s' inclegia cha l' unanimi-ted prescritta nu fo da bsögn per simplas questiuns da pro-cedura u per tschertas elecziuns (art. 5, par. 2).

4.

In alchüns cas, inua cha la decisiun dependa da la volun-ted concordanta d' amenduos organs, l' unanimited nun ais prescritta per l' Assemblea, bainschi però per il Cussagl. Mincha singul commember dal Cussagl ho dimena in tels cas il pudair na be da render impussibla tuotta decisiun dal

Cussagl stess cun sieu na, dimpersè eir d'annuller quellas da l' Assemblea. Cun oters pleds: Mincha singul commember dal Cussagl ho co il dret d' oppuoner sieu *veto* a tuotta decisoun dal Cussagl e da l' Assemblea. Ch' Els am laschan manzuner spezchelmaing alchüns da quists cas.

a) L'admissiun d'ün nouv commember dumanda l'appruvamaint da duos terzs da l' Assemblea. Aint il art. 1, chi cuntegna las cundiziuns d' admissiun da nouvs commembers nun ais questiun dal Cussagl. Percunter al reserva l' art. 9 expressamaing il dret da statuir ils limits e reglamaints als quêls stöglian gnir suottamissas las forzas terrestras, maritimas ed aeronauticas dal Stedi chi dumanda da gnir piglio sü. Supponin dimena ch' ün commember dal Cussagl hegia l' intenziun dad impedir l' entredgia d' ün nouv commember illa L. P. Per realiser tel propöst, staun duos mezz a sia disposiziun, l' ün fich cumplichô, l' oter bainischem simpel. Il mez cumplichô consista in guadagner a sieu püt da vista üna vusch da pü cu ün terz da tuots ils Stedis rapreschantos i'la Lia: alura po 'l fer quint cha la nouva candidatura gnaregia sbütteda da l'Assemblea, siand cha la magiuraunza acceptanta sto esser da duos terzs. Il mez pü simpel al vain spüert aint i'l raviogl dal Cussagl: El bsögna be arfüser sieu consentimaint a las cundiziuns propostas dals oters commembers in que chi reguarda la controlla da las forzas da defaisa dal Stedi in dumanda, u eir propuoner svess üna metoda da controlla, a la quela ils oters commembers nun paun aderir. Furtunedamaing ais però in quist cas la realted pü favuraivla cu 'l pled scrit: Mincha nouv commember ais gnieu piglio sü fin hoz cun unanimité, schabain cha l' admissiun da la Germania ais steda differida da 6 mais pervia da l' opposiziun d' ün singul commember dal Cussagl (Brasil), opposiziun chi però eira baseda sün ün tuot oter argumaint da resistenza. Quista resistenza chi avaiva rapport ad üna situaziun exepziunela d' inalura ans maina ad examiner il seguond cas:

b) Scu già manzuno ais il Cussagl cumpost da commembers permanents e na permanents. Suainter l' art. 4, par. 1 dal Trastüt da la L. P. stuvaivan prümariamaing tschinck

Pussaunzas grandas (ils Stedis Unieus da l' America dal Nord, l' Imperi Britannic, la Frauntscha, l' Italia e'l Giapun) avair üna rapreschantaunza permanenta, e fin cura cha l' Assemblea pudess eleger ils quatter commembers na permanents, stuaivan la Belgica, il Brasil, la Grecia e la Spagna perintaunt occuper quels posts. La prüma Assemblea d'utuon dal 1920 cufermet l'elecziun da quists quatter commembers. Uossa però il pach da Versailles nu gnit ratifico dals Stedis Unieus, pervia da l'opposiziun dal Senat. In conseguenza arumagnet üna tschanteda permanenta aint i'l Cussagl provisoriamaing vacanta, uscheja cha düraunt ils prüms ans la totalited dals commembers s'ammuntaiva be sün och impè da sün nouv. L'an 1926, set ans zieva la suottascripziun dal tratto da Versailles, paraivan ils spiert suffizchaintamaing calmos per lascher entrer eir la Germania aint illa L.P. Ün vaiva fingio a Locarno discuss sia admissiun, ed ils homens da Stedi allo radunos l'avaivan imprumiss üna tschanteda permanenta aint il Cussagl. Effectivmaing statuescha l'art. 4, par. 2, cha'l Cussagl, cul consentimaint d'üna simpla magiuraunza da l'Assemblea, ho la pussaunza d'augmenter taunt il nummer da sieus commembers permanents cu quel da sieus commembers na permanents. Que ais dimena il seguond cas, inua ch'üna decisiun dependa d'üna resoluziun concordanta traunter Cussagl ed Assemblea; danövmaing il Cussagl stu decider cun unanimited (da sort cha mincha singul commember posseda darchò ün dret da veto), percuter basta per l'Assemblea la simpla magiuraunza. Uossa l'augmait dal nummer dals commembers permanents dal Cussagl, siand sto purto sül tapet in occasiun da l'entredgia da la Germania, schi's svagliet l'appetit sün üna tschanteda permanenta eir tar alchüns oters Stedis. Que füt p. ex. il cas tal Brasil, talla Pologna e talla Spagna. Suainter l'opiniun predominanta d'inalura nu füt que però pussibel da satisfer a tels giavüschs, que chi provochet ün viv disgust traunter ils Stedis interessos. Melsinavaunt avet il Brasil auch' ün oter motiv dad esser melcuntaint. Ils commembers na europeauns dal Cussagl nu füttan nempe rapreschontos a Locarno (dal rest

taunt poch cu la Spagna e Grecia, eir ellas inalura commembers). Ils guvierns rapreschantos a Locarno nu füssan dimena stos autorisos dad imprumetter a la Germania üna tschanteda permanenta aint il Cussagl; eir i'l cas cha 'l Cussagl füss sto raduno in totel avess quista imprumischiun aucha necessito üna cuferma tres la magiuraunza da l'Assemblea. Il Brasil as sentiva in quista maniera doblamaing preterito tres l'imprumischiun fatta a Locarno: scu commember dal Cussagl e scu commember da l'Assemblea. Il pü grand Stedi da l'America dal Süd and füt profuondaing sparmalo. In occasiun da l' Assemblea extraordinaria chi avet lö in marz dal 1926 protestet sieu rapreschantant cun pleds amars cunter l'imprumischiun anticunstituziunela, cunter il surpassamaint da competenzas tres il conclave da Locarno. Il Brasil nun vulet arcugnuoscher la validited da quista imprumischiun, e sia opposiziun scu commember dal Cussegl bastet per annuler l'arandschamaint cunvgnieu. Las Pussaunzas da Locarno as chatettan alura natürelmaing in grand imbarraz, e cun ellas tuot la L.P. Un tmaiva, e que cun radschun, cha la Germania as sentiss uffaisa sch'ün l'offriss l'admissiun a la Lia sainza la conceder a l'istess temp üna tschanteda permanenta aint il Cussagl. Suot quistas peniblas cundiziuns as stuvet dimena proroger l'admissiun da la Germania a la radunanza ordinaria dal september da l'istess an. Un speraiva fin alura da survaindscher la resistenza dal Brasil. Ma alincunter declaret quist ultim cun muscha trida sia sortida our da la L.P., e l'admissiun da la Germania as realiset alura sainz'otras difficulteds e cun unanimited als 6 september 1926.

Las experienzas fattas düraunt l'Assemblea extraordinaria dal mais marz avaivan però svaglio tar la püpart dals commembers il giavüsch cha gniss piglio imsüras afin d'eviter üna repetizion da tels evenimaints. In conseguenza gnit decis da numner üna cumischiun speciela chi füt incumbenza da stüdger l'intera questiuon dals commembers na permanents e da suottametter propostas a l'Assemblea. Las conclusiuns da quista cumischiun, presidieda dal cussglier federel G. Motta, gnittan acceptedas da la settevla Assem-

blea ordinaria a la sessiun dals 15 september 1926. Ellas stabilittan ils prinzips uossa valabels ils quêls sun ils seguaints: Dals nouv commembers na permanents dal Cussagl vegnan minch' an tschernieus trais da l' Assemblea ordinaria. Commembers chi sortan sun exclus per trais ans d' üna reelecziun, upöja cha l' Assemblea ils declera reelegibels cun üna magiuraunza da duos terzs. La totalited dals commembers reelets in quist möd nun po però mê surpasser trais; cun oters pleds, a la spiraziun da la düreda d' uffizi, ses plazzas stöglan adüna esser reservedas ad occupaziun nouva tres commembers nouvs. Melgro da que chi preceda as reserva l' Assemblea la competenza da proceder cur chi saja cun üna magiuraunza da duos terzs ad üna nouva elecziun da la totalited dals commembers na permanents dal Cussagl. Quista disposizion stu in cas da bsögn asgürer a l' Assemblea la pussibilted da schluntaner dal Cussagl ün commember na permanent chi seguond il parair d' üna magiuraunza da duos terzs abüsa sieu dret da veto. (Quista pussibilted nun exista alinunter cur chi's tratta d'ün commember permanent.) Co avains dimena ün cas, inua cha, in divergenza da la regla generela d' unanimited, l' Assemblea dispuona in oter möd, e quista vouta in cumpletta independenza dal Cussagl.

5.

c) Ün oter cas as preschainta tar l' agüstamaint da conflicts internaziunels. Tels conflicts stöglan gnir avaunt la Cuort permanenta da Güstia Internaziunela, avaunt ün tribunel arbitrel u avaunt il Cussagl. Pü tard turnaregia ed expuoner alchünas lacunas cha quist sistem d' agüstamaint preschainta. Que chi ans interessa co ais il seguaint: Cur ch' ün conflict ais sto suottamiss al Cussagl, po el gnir rinvio da quel a l' Assemblea. Ün tel rinviamaint po eir avair lö sün dumanda d' ün dals partieus, üna têla dumanda stu però gnir preschanteda infra 14 dis zieva appello al Cussagl (art. 15, par. 9). Cur ch' ün conflict vain in quist möd avaunt l' Assemblea, alura sia resoluziun (in divergenza da que chi ais prescrit pel Cussagl) nun bsögna gnir piglieda cun unanimited, bastand in que cas üna magiuraunza apro-

ximativa da duos terzs. Quista magiuraunza stu imperò cuntgnair tuot las vuschs dal Cussagl, v. d. cha mincha singul cussglier (arsalvo ils litigants, ils quêls nun piglian part a la votaziun) ho il dret dad opuoner sieu veto a la decisiun da l' Assemblea. Darchò as fo co sentir fermamaing la preponderaunza dal Cussagl, e que ais inclegiantaivel ch'ün uschè grand nummer da Stedis giavüscha da's cungüster üna tschanteda in quist organ e scha pussibel da la conserver per mez d'üna declaraunza da reelegibilted (fortüne-damaing nun appertegna la Svizzera tar quists Stedis).

Avaunt ün mumaint d'heja dit cha per l'agüstamaint d'ün conflict l'Assemblea decida cun üna magiuraunza *approximativa da duos terzs*. Probabelmaing as haun Els do da buonder d'ün term uscheja vag. In realted prescriva l'art. 15, par. 10, cha in quist cas la magiuraunza da l'Assemblea stu esser cumposta: 1. da tuot ils commembers chi possedan üna tschanteda permanenta u na permanenta aint il Cussagl, 2. da la simpla magiuraunza dals oters, v. d. da quels na rapreschantos aint il Cussagl, siand però in l'üna e l'otra categoria ils litigants exclus da la votaziun. Faina dimena our il quint per savoir in che maniera cha las vuschs as scumpartan in cas concrets: Siand cha la L. P. ais actuelmaing cumposta da 55 Stedis, dals quêls 14 sun rapreschantos aint il Cussagl e 41 na, schi per l'agüstamaint d'ün conflict internaziunel l'Assemblea po piglier üna decisiun valbla cun üna magiuraunza chi as compuona da $14+21=35$, dimena effectivmaing circa duos terzs, già cha duos terzs exacts vulessan 37. In quaista calculaziun nun ais però tgnieu quint da l'exclusiun dals litigants. Supponin dimena cha l'ün da quaists saja rapreschanto i'l Cussagl e l'oter na, alura as cumpuonarò la magiuraunza da $13+21=34$ (siand in tel'occasiun il nummer dals votants 53). Scha'd amenduos sun commembers dal Cussagl, schi avarons $12+21=33$ (darchò 53 votants). Scha ne l'ün ne l'oter nun appartegnan al Cussagl, schi sarò la magiuraunza da $14+20=34$ (53 votants). Quaistas ziffras subiron però ulteriuras müdedas, scha'l nummer dals litigants ultrapassa duos. Quêlas chi sajan têlas müdedas, que pudarò minchün,

in basa da las disposiziuns surindichedas, leivamaing cumbiner e quinter oura svess, da maniera cha nun he da bsögn da 'm tgnair sü pü lönch a quist tema.

6.

d - e) Finelmaing avainsa illas disposiziuns chi reguardan l' elecziun dal Secretari generel (art. 6, par. 2) ed in quellas prescrittas per amendamaints da la Constituziun (art. 26) aucha duos exaimpels inua ch'üna decisiun concordanta dal Cussagl e da l'Assemblea stu avair lö, e darchò il Cussagl stu decider unanimamaing, intaunt cha per l' Assemblea üna simpla magiuraunza basta. Mincha singul commember da la L. P. ho imperò il dret da regetter (na ratificher) üna müdeda da la Constituziun accepteda da la magiuraunza prescritta. In que cas glivra 'l automaticamaing dad esser commember da L. P. dal mumaint da l' entrer in vigur dal amendamaint, v. d. sainza la disditta da duos ans uschigliö prescritta.

7.

Prerogativas dal Cussagl. Per incer bain la structura da la L. P. nu sarò que forsa da memma da manzuner aucha in particuler ils affers pü impurtants chi sun exclusivamaing reservos al Cussagl, per ils quêls sia posizion privilegeda nu s'exprima dimena unicamaing suot fuorma d'ün dret da veto da sieus commembers cunter üna decisiun da l' Assemblea.

a) Il Cussagl decida sur da l' exclusiun d' ün commember da la L. P. (art. 16, par. 4). Üna têla decisiun stu gnir piglieda unanimamaing. In quist cas però la vusch dal commember interesso nun quinta, schabain ch' el vain invido — ch' el saja commember dal Cussagl u na — da piglier part a la delibraziun (art. 4, part. 5).

b) Il Cussagl ais competent per l' elavuraziun d' ün schema da discharrmamaint generel (art. 8). El survaglia stessamaing l' execuziun da quellas stipulaziuns impostas a las pussaunzas vandschidas illa guerra mundiela areguard lur forzas terrestras, maritimas ed aeronauticas, q. v. d. las

disposiziuns relativas cuntgnidas aint ils trattos da pêsch (art. 1, par. 2 ed art. 9.).

c) Scha l'integrited territoriela d'ün commember vain violeda, u scha vain intandschieu in sia independenza politica actuela (art. 10), sch'üna guerra imnatscha da rumper our (art. 11, par. 1) u sch'üna tela ais fingio ruott'our (art. 16, par. 2), schi il Cussagl intervain e piglia quellas imsüras, chi al peran indichedas suainter las cundiziuns verdschentas.

d) Sch'ün Stedi arfusa dad executer üna sentenzcha giudiziaria u arbitrêla pronunzcheda cunter el, il Cussagl propuona las imsüras destindedas ad impuoner l'execuziun da la sentenzcha (art. 13, par. 4).

e) Scu cha que Als ais cuntschaint, haun ils pachs da pêsch privo la Germania da tuot sias possessiuns vidvart il mer (art. 119 dal Tratto da Versailles) ed istessamaing distacho da la Türchia üna part da sieus territoris da pü bod (art. 132 da Tratto da Sèvres; art. 16 dal Tratto da Lausanne). Tuots quists pajais vegnan uossa administros da la L. P. Almain ho que nom uscheja. In realted sun ellas suot l'administraziun da la Granda Bretagna, da l'Australia, da l'Uniun Südafricauna, da la Nouva Zeelanda, da la Frauntscha e dal Giapun. Quists Stedis uschedits mandataris stöglian però minch'an suottametter ün rendaquit da lur administraziun al Cussagl da la L. P. (art. 22, par. 7 e 9).

Eguelmaing as reserva il Cussagl il dret d'examiner l'organisaziun constituziunela dal mandat, q. v. d. l'imsüra d'autorited, da controlla e d'administraziun cha mincha Stedi mandatari fo quint da s'attribuir a se stess in rapport al territori suottamiss a sieu mandat (art. 22, par. 8).

f) Il Cussagl po transferir la tschanteda da la L. P. in ün oter lö cu Ginevra.

g) Il Secretari Generel ho da suottapuoner a l'apruvament dal Cussagl la nominaziun da tuot ils funcziunaris da la L. P.

8.

Il prossem organ ch' eau avess da discuter füss la Cuort permanenta da Güstia internaziunela chi ho sia tschanteda al Haag. Il temp limito chi sto a mia disposiziun am impuona però üna têla restricziun da la matiergia ch' eau stögl Als giavüscher da 'm permetter da lascher davent hoz quist chapitel important. Quistà Cuort permanenta ais in più, mêlgrò cha sieu budget vain statuiet da L. P., uschigliö ün' organisaziun autonoma, usche cha que ais güstificho da la s=charter d' üna discussiun chi reguarda il Trastüt da L. P. Be üna chose vuless eau dir:

Ditta Cuort da giurisdicziun as ho cungüsto tres sia operusited da fin uossa la stima la plü ota. Sieus prüms presidents füttan: *Bernhard Loder* (Olanda), *Max Huber* (Svizzra), *Dionizo Anzilotti* (Italia), il president actuel ais il barun *Mineitciro Adatci* (Giapun), il secretari generel *Ake Hammarskjöld* (Svezia).

Que cha d' he dit da la Cuort permanenta da giurisdicziun internaziunela vela — mutatis mutandis — eir per l' Uffizi internaziunel da la Lavur chi ais ill' istics' imsüra autonom e chi sto suot la direcziun dad *Albert Thomas* (Frauntscha), cun *Harold Butler* (Ingilterra) scu directur suppleant.

9.

Uscheja vegn eau a discuorrer in tschinchevel lö davart il Secretariat. A la testa da quist ultim sto ün Inglais, il secretari generel *Sir Eric Drummond*, cul Franzes Josef *Avenol* scu vicesecretari generel e cun traïs subsecretaris generels, ils Tudas=ch *Dufour-Féronce*, il Giapunais *Yotaro Sigimura* e'l Taliaun *Marquis Paulucci di Calboli-Barone*. Las sezioni las pü impurtantas dal Secretariat da la L.P. sun: La sezione politica, la sezione economica, la sezione da las finanzas, la sezione per minuriteds (scu eir per Danzig e pel territori da la Saar), la sezione dals mandats, la sezione dal discharamaint, la sezione da l' higiena, la sezione dals problems sociels (opium, sclavitüt, traffic da duonanas ed infaunts), la sezione da cooperaziun intellectuela, la sezione giuridica e la sezione da la pressa.

Els vezzan cha l' activited da la L. P. ais fich varieda. Il Secretariat as compuona da circa 500 funcziunaris ed impiegos, ed a sia onur saja dit ch' el ho aint ils bgers cas cundüt a fin in maniera exemplera ils problems chi'l füttan assignos. Perche schabain cha la responsabilited da tuottas decisiuns gescha i'ls mauns dal Cussagl u da l' Assemblea u d' amenduos, schi vegnan ünguottadamain ils stüdis technics preparatoris quasi adüna fats dal Secretariat, e scha, per citer be duos exaimpels, la reconstrucziun finanziaria da l' Austria e quella da l' Ungiaria sun bain grata gedas, schi ais la cuschinzchusa preparaziun fatta dal Secretariat in granda part responsabla per quist success.

Que po esser cha que s' explica in part tres il fat cha la püpart dals funcziunaris, specielmaing da quels chi füttan numnos i'ls prüms ans, füttan tschernieus pü u main independentamaing da lur naziunalited. Perque haun els chatto pü leiv da's alver sü dal livel da la naziunalited a quel pü elevo da l' umanited, e da's sentir scu servituors, na dad ün Stedi particuler, dimpersè da quella corporaziun da Stedis chi ais persunificeda illa L. P. Melavita as prepara üna müdeda in quist regard u l' ais in part fingio accumplida. Aint illa cumischiu finanziaria as alvettan zieva maun vuschs pretendand cha'l persunel da la L. P. stuess esser cumpost in têl möd, cha mincha gruppa naziunela da funcziunaris correspuonda in sia forza proporziunelmaing a la chargia finanziaria, culla quela mincha singul Stedi contribuescha a las spaisas da la L. P. Il resultat füt cha'l guvierns as mettettan a propuoner candidats per l' occupaziun da plazzas dvantedas vacantas u plazzas creedas da nouv. E siand cha fich suvenz ils guvierns persunificheschan partieus politics, il prievel exista, cha'l spiert da partieu cu mainza a's ruzgigliér aint i'ls uffizis da la L. P. Scha funcziunaris numnôs in quaist möd as saintan ublios invers ils guvierns (u perfin invers ils partieus — que chi ais aucha pês), sch'els as saintan tentos da servir püchöntsch als interess da lur guviern u da lur partieu cu als interess da la pü vasta communitated da la L. P., schi ais que umaun ed inclegiantaivel. Que sistem am pera fundamentelmaing man-

gluoss. Uffizis publics nu stuessan gnir cuschidrôs scu ün provedimaint per cumpatriots u perfin per partischauns. Per mincha post la preferenza stuess esser deda al candidat chi's adapta il meglter, independentamaing da sia naziunalited u da sia aderenza ad ün partieu. Que pera eir meskin e miserabel d'accepter ün uffizi scu provedimaint. E que nun ais neir da spatter cha persunas chi aintran i'la L. P. cun üna têla concepziun u cun têls mezs, sajan penetros da que spiert chi fo da bsögn per mner ad üna buna fin ils problems mundiels chi's preschaintan allò. Que po esser cha quist' imnatscha parschenda in part eir da que ch' alchüns posts, traunter quels ils pü ots surtuot, sun fich bain remuneros. Que ais fich pussibel cha in cas simils il guadagn exercitescha süls postulants üna pü granda attracziun cu l'entusiassem per ils problems da schnudêr, cu l'amur per la responsabilited da la lavur. Ma scha la munaida as masda cun l'amur, schi nu and resulta üna matrimoni armonius, taunt poch traunter la L. P. e 'ls funcziunaris dal Secretariat scu traunter hom e duonna. Speraina dimena, cha nossa barcha navigia, sainza piglier memma grand dan, zievavì que spelm.

Razz da glüschen.

10.

Cun que d'heja descrit in cuorts pleds ils singuls organs principêls da la L. P. e lur operusited. Co e lo s'ho eir già preschanto l'occasiun da render attent sün glüschen e sumbriva, mo am resta l'incumenza pü impurtanta da musser glüschen e sumbriva illa L. P. cuschedrida in sia totalited, scu ün chüerp vivaint, d'examiner il spiert chi dominescha que chüerp.

Bgers s'almaintan cha la L. P. saja naschida our da la guerra; els s'impaissan cha, sch' ella füss steda indschnigeda e creeda in temps da pêsch, schi alura ch' ell' avess pudieu river a bgerum pü granda perfecziun. Que ais forsa vaira. Mo sfortunedamaing in temps da prosperited materiêla ils umauns schmaunchan memma leiv da volver lur impissamaints invers chosas d'üna purteda pü generela, pü ideela.

Ed uscheja haun passo ils tschientiners, ils millennis, sainza cha l'umanited hegia creo ün organissem internaziunel, *sur-naziunel*, chi avess pudieu faciliter ils contacts culturels e materiels traunter ils pövels, ed eviter quella terribla catastrofa da la guerra mundiela.

Uossa però l'organissem ais creo, el porta sainz' üngün dubi ils stizzis da sia naschentscha sanguinusa, ma têl ch' el ais, preschainta 'l tuottüna sieus avantags, e melgro da sieus imperfecziuns actuelas, stuainsa ans flissager d' and fer bun adöver, taunt cha que gescha in nossas forzas, per il böñ da l'umanited, per liberer ils pövels da las döglas chi non peran da vulair piglier fin.

11.

Que chi am pera il pü grand avantag, ais cha uossa ils *cunctacts persunels* traunter homens da Stedi sun dvantos üna chosa ordinaria, üna chosa d'imminchadi. Aunz cu gnir a Zuoz per piglier part a quaista festa ladina, passet eau duos eivnas a la Conferenza consultativa finanziaria chi's chatta in sessiun güst uossa a Basel; e sch' eau nu poss avair il plaschair da piglier part a la tschaina ed al sot cun ils quëls nossa festa d' hoz stu glivrer quaista saira, schi ais que per il motiv cha la damaun da lündeschdi am stögl dar-chò rechatter a la Bauncha da pajamaints internaziunels a Basel. Uossa quellas delibraziuns finanziarias da caracter internaziunel sun plainas d'amussamaints, na be dad ün püt da vista technic, ma eir dad ün püt da vista psichologic. Sgür cha las opiniuns e las teorias, e pustüt ils interess sun opposts e nun as laschan concilier leivamaing, e tuottüna regna in quella conferenza il sincer giavüsch da vschan-daivla incletta.

Els haun sgür constatô qualchosa d'simil illa vita politica communêla, chantunêla u federela. Dûraunt las elecziuns: aspers cumbats, absainza totêla da tuotta simpatia per il püt da vista dal partieu oppost, da l'adversari, da l'inimih. Mo üna vouta passedas las elecziuns, schi s'chat tan ils elets intuorn l'istessa maisa, avaunt ils istess problems, cun la medemmas difficulteds da vaindscher, e mera,

l' impussibel as realisescha, els as faun reciprocas concessiuns, els as flissagian da s' incler l' ün l' oter, els uneschan lur forzas per effectuer il bainesser da la vschinauncha, da la cited, dal Chantun, da la Confederaziun. Uschè dvainta que eir culs contacts internazionalels, e que cha d' he pudieu observer düraunt las duos eivnas passedas illa Conferenza da Basel, l' he observo bgeras voutas illas delibrazjuns dal Cussagl, da l' Assemblea u da las differentas Cumischiuns da quaist' ultima. Perfin la regla d' unanimited chi po avair conseguenzas dischastrusas, eau l' he visa a fer müravaglias. Già cha üna suletta vusch cuntraria bastaiva per sdrür la validited d' üna decisiun, schi stuaiva ün as sfurzer dad incler il püt da vista da la minorited — saja 'la cumposta eir d' üna suletta vusch —, da far concessiuns, da druver mezs da persuasiun, e na da violenza. E quecò ais sainza dubi il spiert chi fo bsögn. Scha'ls dudesch ans d' esistenza da la L. P. nun haun bastieu per vaindscher *tuottas* difficulteds, schi nun's sto as desparér, dudesch ans sun be ün cuort mumaint illa vita da l' umanited.

Eau craj dimena cha quels cunctacts persunels chi as stabilleschan uossa cun taunta frequainza per mez da la L. P., constitueschan üna da las grandas forzas da quaist organissem. Uossa sun têlas relaziuns sistematizedas, uossa exista per ellas üna constituziun scritta, üna procedura fixa, cun reglas in generel bunas e na memma rigidas. Eau d' he taunta fè illa forza virtüdaivla da têls cunctacts cha craj, cha, scha in 1923 la Germania füss già steda commember da la L. P., schi ch' alura l' occupaziun da la Ruhr non avess mê gieu lö.

12.

Inua sun uossa oters razs da glüscht da scuvrir illa L. P.?

Prüma, illa publicited da sias delibrazjuns (art. 11 dal Reglamaint da procedura da l' Assemblea). Effectivamaing sun las sessiuns da l' Assemblea fin uossa adüna stedas accessiblas al public; e scha 'l Cussagl, avaunt il quêt vegnan da temp in temp chosas fich delicatas, spinusas, greivas, chosas inua cha l' amur propria, il sentimaint naziunel d' ün Pövel paun leivamaing gnir sparmalos, ho qual-

gedas tgnieu delibraziuns secretas, schi s'ho la sessiun tuottüna in mincha cas termineda cun üna sedutta publica, inua cha 'ls partieus haun pudieu expuoner lur püt da vista individuel, aunz cu cha 'l President communichescha la soluziun realiseda ed accepteda da tuots.

Tscherts *grands* problems nun haun, que ais vaira, chatto üna soluziun, ma bgers chi appareschan uossa *pitschens*, precisamaing pervia ch' els sun stos resolts paschaivlamaing tres la L. P., avessan pudieu esser grands, prievlus, terribels. La questiun dal possess da las islas Aaland, traunter la Svezia e la Finlandia, il mordraretsch d' ün colonel italiaun, commember d' üna cumischiun internaziunela — sainza ch' ün hegia pudieu scuvrir l' aschaschin —, il subsequaint bombardamaint da Korfu, greivs problems areguard la Ota Silesia, Danzig, la Saar, questiuns da protecziun da minoriteds e questiuns da violaziun — effectiva u supposta — da tschertas ubliaschuns internaziunelas — tuot quists affers e bgers oters avessan, in otras circumanstanzas, pudieu mner a conflicts armos, mo grazcha a l' intervenziun da la L. P. sun els stos resolts cun mezs da persuasiun e da pêsch.

Sumbrivas.

13.

Alura nu do que üngüna sumbriva illa L. P.? Melavita schi. —

La pü granda sumbriva vez eau illa distincziun chi vain fatta traunter vandscheders e vandschieus, traunter agnels e lufs. Admettaina cha la Germania e l'Austria, scu cha que vain pretais ill' artichel 231 dal Tratto da Versailles, sajan propi sulettas responsablas per la guerra mundiela; que ampera cha quels chi artegnan que, stöglian tuottüna admetter cha 'ls vaira responsabels nu paun esser ils *pövels*, dimpersè cha 'ls vaira responsabels sun ils *govierns* pü u main auto-cratics dal 1914. E tuottüna stipulescha l' art. 1 dal Trastüt da la L. P. tuot otras condiziuns d' admissiun per las Pus-saunzas vandschidas cu per quellas vandschedras. Telas distincziuns cuferman ils erruors istorics commiss uschigliö n' ils trattos da Pesch. Traunter ils *pövels* sun ils üns ils

luſſ, ils oters ils agnels, ils luſſ sun uoſſa ſquasi complettamaing diſcharmos, ils agnels percuſter conſervan armaſſaints chi ultrapaſſan in püſſ caſ quels d'aunz la guerra.

Il par. 2 da l'art. prüm dal Trastüt ſtipulescha perfin, cha 'ls luſſ diſcharmos, aunz cu gnir admiſſ ſcu commenbers da la L. P., ſtögliañ il prüm «der gaſanzias effectivas da lur ſincera intenziun da ſalver ubliaschuns internaziunelas». La Germania, ed aunz cu ella l'Austria, la Bulgaria e l'Ungaria, ſun però entredas ſainza ch' üngün nun hegia gieu il curaſchi d'insiſter ſü l'applicaziun da tel provedimaint. Ma tuottüna — ils pleſ citos ſtaun adüna lo, dand par-dütta da la ſurbantüm iſtorica dals auſtors dals Trattōs, e ſfigürand il Trastüt da la L. P. Nun as chatterò mē üna Delegaziun per propuoner da 'ls elimiňer tres ün amenda-maint?

Il Congress da Vienna, dal 1815, nun avaiva comiſſ iſtess erruors. Quella vouta nu pudaiva üngün du- biter cha la Frauntscha eira reſponsabla per iſs conflicts ſanguinus chi avaivan ſecharpo l'Europa düraunt 15 ans, cha que eira Napoleun chi avaiva purto la ſpeda e ſpans il ſaung in ſquasi tuots pajais da nos vegl continent. E tuot-tüna nu füt la Frauntscha quella vouta tratteda ſcu 'l luſſ traunter ils agnels. Al cuntrari. Il Congress da Vienna la reſtabilit in ſieus cufins d'aunz la revoluziun; ella nun avaiva da ſurrender oter cu ſias rezaintas cunquistas; üngüna da ſias provinças veglias nu la füt rubeda, üngün' in-demnited da guerra nu la füt imposta; üngünas reparažiuns nun avaiva 'la da pajer, üngüna confeſſiun da culpabilited nu la füt extüerta. Neir füt la Frauntscha diſchar-med;a; ün as cuntantaiva, ſcu imsüra da ſecurited, da creer intuorn ella ün mez-tschiſchel da Stedis baſtauntamaing puſſauſts per pudair reſiſter ad eventuels nouvs attentats cuſter la pesch: la Belgica e l'Ollanda füttan reunidas per furmer il Reginam dals Pajais-Bass; la Renania füt in-curpureda a la Prussia e'l Palatinat a la Baviera, per fer da quaifts grāds Stedis ſguirs guardiauns dals cufins occi-dentels da la Germania ed afiñ da faciliter a la Svizzra ed al Piemont la guardgia da las Alps, füt la neutralited da la prü-

ma cufermeda e'l seguond agrandieu tres l'argütta da Genova. In pü eira la Frauntscha — a la differenza da que chi succedit cu la Germania a Paris — uffizchelmaing rapreschanteda a las delibraziuns da Vienna e na be invideda, a la fin da las tractativas, a trametter plenipotenziaris per suottascriver ün pach «dicto» dals vandscheders. Sieu rapreschantan eira quella vouta ün hom da grandischems talents diplomatics, da granda forza da persvasiun, ün hom chi sainza esser sustgnieu da «Quatordesch Puonchs» d' ün President *Wilson* — savet fich bain na be defender ils interess da sieu propi pajais, ma eir as fer il champion dal dret in generel ed uscheja guadagner, cunter las pretaisas dals vandscheders, las simpatias da las pitschnas Naziuns¹.

E tuot quecò dvantet a Vienna mêlgro dal fat fich agravant cha — intaunt cha 'l Congress as chattaiva aucha in sessiun — Napoleun, turnand dad Elba, tentet nouvamaing da cupicher il muond in sguardins sanguinus.

14.

Quaunt differents sun ils Trattos da Pesch dal 1920 ! Sgür ch' els haun remedgio a bgers tüerts dal passo, traunter ils quêls ils pü grands eiran forsa la spartiziun da la Pologna e l'incorporaziun sfurzeda dal Grandüchedi da Finlandia e da las provinzas uschedittas Balticas² i'l Imperi Russ. Mo els haun lascho subsister oters tüerts (scu la divisiun da l'Ukraina e da la Macedonia), e pustüt els haun creo nouvs tüerts, tüerts traunter ils quels ün sulet ans interessa quaista saira, pervia ch' el as chatta cussagro tres il Trastüt da la L. P., e que ais cha 'l Pövel Germanais, eir zieva la fügia dal Kaiser, eir zieva la cupicha da l'Imperi, eir zieva l'installaziun d' ün guviern responsabel al Parlament, eir zieva stabilida la Republica, füt adüna tratto scu responsabel da la Guerra mundiela, scu l'unic luf (insembel cun sieus allios) traunter ils agnels.

¹ Tuottüna nu fet neir Talleyrand ünguotta in favur da la reconstituziun da la Pologna.

² Uossa las Republicas d'Estonia, da Latvia e da Lituania, tuottas commembers da la L. P.

Scha la Conferenza dal Dischärmamaint, chi sto pross-mamaing as raduner a Ginevra, nu reuschescha da glimêr almain ün dals aspects da quista differenza uossa stabilida, sch' ella nu corrigia in que regard l'errur istoric commiss dals trattos da Pesch e sancziuno tres il Trastüt da la L. P., alura as sentiron ils amihs da la L. P. profuondamaing disch-illusiunos.

15.

Un oter puonch flaivel, già manziuno, sun las lacunas chi existan i'l sistem d'a güstamaint da conflicts internaziunels. Scha'l conflict parschenda d'üna questiun, la quèla, suainter las normas uossa in vigur dal dret internaziunel, appartegna a la competenza exclusiva d'ün sulet dals Stedis interessos (art. 15, par. 8), schi s'abstegna il Cussagl da tuotta tentativa d'agüstamaint. E scha'l Cussagl nu reuschescha, per oters conflicts, da piglier üna decisiun unanima, schi darchò as reservan ils litigants «il dret da proceder a que chi als pera ad els, güst ed equitabel» (art. 15, par. 7) — que chi significha ch'els paun recuorrear ad üna guerra, üna guerra cha la L. P. arcugnuoschà scu legitima.

Cun que vögl eau glivrer per hoz, sainza avair natürel-maing brich exhaust il tema. Que am pera nüzzaivel, indispensabel, da na clugir ils ögls davaunt las imperfecziuns da la L. P. e da sieu Trastüt, ma güst uschè important ais que da na ils clugir davaunt que ch'ella cumporta da bun, davaunt las spraunzas legitimas.

E scha que m'ais gratagio — saja que auch' uschè modestamaing — a'Ls fer vair cun ögls avierts e cun sen critic que cha'l Trastüt da la L. P. ho da nousch e pustüt que ch'el ho da bun, schi nun he eau tschantscho per ünguotta.
